

Raadsgriffie

30/05

199235

Aan de zaadsgriffie van de
gemeente Zwolle.

Voorliggende brief met 5 bijlagen
is een kopie bedoeld als
ingekomen brief voor de
gemeenteraad!

Via de postkamer in het stadskantoor
is het origineel voor B&W in het
circuit gebracht. Idem een ex.
voor wethouder Brink persoonlijk.

B-post

DOCUMENT REGISTRATIE

30 MEI 2017

Jco

20042017GtB (doc.naam)

Burger-initiatief “Gerard ter Borch”

Aan het College van B&W van Zwolle
 Stadhuis, Grote Kerkplein 15
 Postbus 10007
 8000 GA Zwolle

Aan het College van Gedeputeerde Staten van Overijssel
 Luttenbergstraat 2
 8012 EE Zwolle

In afschrift separaat ter kennisname verzonden aan:

- - Gemeenteraad van Zwolle; p/a Raadsgriffie Zwolle;
- Wethouder J. Brink (financiën, cultuur/mon.zorg, onderwijs) Gemeente Zwolle;
 - Mw. drs. A.Th.B. Bijleveld-Schouten, Commissaris v.d. Koning in Overijssel;
 - Mw. W.H. Majj, Gedeputeerde Cultuur Provincie Overijssel;
 - Hoofd Culturele Zaken Provincie Overijssel;
 - College van B&W van Deventer;
 - Dhr. Robin Hartogh Heys, Wethouder Cultuur Gemeente Deventer;
-
- Bestuur en directeur Stedelijk Museum Zwolle;
 - Bestuur Vereniging Vrienden Stedelijk Museum Zwolle;
 - Bestuur en directeur Gemeentelijk Museum De Waag Deventer
 - Directeur Museum de Fundatie te Zwolle;
 - Bestuur en directeur Stichting “Grote Kerk Zwolle”;
 - Directeur Rijksmuseum Twente;
-
- Bestuur en directeur Historisch Centrum Overijssel;
 - Directeur HCO-vestiging Deventer;
 - Bestuur Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis;
 - Bestuur Zwolse Historische Vereniging;
 - Bestuur Deventer Historische Vereniging;
 - Bestuur en directeur Gymnasium Coleanum Zwolle;
-
- Redacties dagblad “de Stentor”, weekbladen de Swollenaer, de Peperbus,

Zwolle, 10 mei 2017

Betreft:

- * herdenking Gerard ter Borch; plaatsing gevelsteen
- * memorielijst Overijssel.

Geachte Colleges,

Graag vragen wij uw aandacht voor het volgende.

Dit jaar exact 400 jaar geleden werd in Zwolle de kunstschilder Gerard ter Borch geboren. Gerard ter Borch behoort bij de top-tien van de Nederlandse schilders uit de 17^e eeuw. Hij is vooral beroemd om zijn portretten. Ook zijn genrestukken (vooral interieurs) worden hoog gewaardeerd. Geboren in de Sassenstraat uit een vooraanstaande kunstzinnige familie verbleef Gerard voor zijn opleiding o.m. in Engeland, Italië en Frankrijk. Uiteindelijk vestigde hij zich in 1654 in Deventer. Leden van notabele Overijsselse families zijn door hem op paneel en op doek vereeuwigd. Na zijn overlijden in Deventer in 1681 werd hij (volgens zijn nadrukkelijke wens) in Zwolle bijgezet in één van de familiegraven in de Grote of St.Michaëlkerk.

Gerard ter Borch is voor de steden Zwolle en Deventer afzonderlijk (en mede daardoor ook voor de provincie Overijssel als geheel) een belangrijk historisch figuur. (Zie verder bijlage 1: "levensbeschrijving").

1. Van nationale betekenis

Niet alleen provinciaal maar ook nationaal geniet Gerard ter Borch grote bekendheid.

Het enige door hem geschilderde historiestuk is n.l. (uit geschiedkundig oogpunt gezien) één van de belangrijkste schilderijen van ons land. Het staat bekend als "De beëdiging van de Vrede van Münster" (15 mei 1648). De vastlegging dus (na 80 jaar oorlog met Spanje) van het onafhankelijk worden van de Nederlanden. Meerdere kunstenaars legden die gebeurtenis in gravures vast, het werk van Ter Borch is echter het enige schilderij (olieverf op koper). Het is nu eigendom van H.M. Koningin Elisabeth II van Engeland en bevindt zich in de National Gallery in Londen. (Zie voor de afbeelding bijlage 2)

2. Geboortehuis Sassenstraat 21 (rijksmonument nr. 509843)

Gerards geboortehuis is nog altijd aanwezig in één van de oudste en mooiste straten van Zwolle, n.l. op Sassenstraat nr. 21. Rond 1880 werd de voorgevel van dit pand vervangen door een gevel in eclectische stijl, een stijl dus met gebruikmaking van oudere stijlenmerken. Op de begane grond is toen een winkel gevestigd. Het winkelinterieur uit het eind van de 19^e eeuw is anno 2017 nog geheel intact en is een echte bezienswaardigheid. In 1986/1987 vond een ingrijpende restauratie van dit Ter Borchhuis plaats. (zie bijlage 3: Informatiebulletin Monumentenzorg gemeente Zwolle)

Tot groot ongenoegen van veel Zwollenaren (in het bijzonder van de stadsgidsen die als vrijwilliger, weer of geen weer, jaarlijks zo'n 8 à 10.000 nieuwe Zwollenaren en toeristen in de binnenstad rondleiden) is het "Ter Borchhuis" slechts als zodanig herkenbaar door een plastic ANWB-bordje (met wat Ter Borch-gegevens) op één van de deuren.

Een ronduit genante situatie waar het om zo'n belangrijk Nederlands kunstenaar gaat. Enkele Zwollenaren (individuele mails die attendeerden op het kroonjaar bleven onbeantwoord) hebben daarom eind 2016 de koppen bij elkaar gestoken en besloten het stadsbestuur middels een schrijven te vragen in Zwolle in dit herdenkingsjaar een volwaardige herinnering aan Ter Borch te realiseren.

3. Plaatsen van een gevelsteen in een geboorte- of woonhuis

Het is in veel culturen een goed gebruik om bij of aan het woonhuis van iemand die voor de samenleving veel betekend heeft een herinnering (beeld, steen of plaquette) aan te brengen. In Zwolle vindt men gedenkstenen o.a. in het geboortehuis van Thorbecke aan de naar hem genoemde gracht en in de woning van Potgieter aan de Luttekestraat. In het voorhuis van de woning van Joan Derk van der Capellen aan de Bloemendalstraat is voor deze patriottenleider een plaquette geplaatst. In de rijksmonumentale woningen van o.a. Rhijnvis Feith aan de Bloemendalstraat, van Joan Cele en Eli Heimans aan de Papenstraat en ook in het geboortehuis van Gerard ter Borch ontbreekt helaas nog altijd een herinneringssteen. Deze stenen vallen onder de noemer "levende stadsgeschiedenis". Ook straten en instellingen in een stad worden vernoemd naar historisch belangrijke personen. Soms wordt een heel pand vernoemd, zoals bijvoorbeeld het Catshuis, het Rembrandthuis en het Anne Frankhuis.

Helaas is het tot nu toe (in Zwolle en Deventer maar ook in de provincie als geheel) stil gebleven rond het kroonjaar van Gerard ter Borch. (zie bijlage nr. 4; artikel door Harry Hekkert in "de Stentor" van 11 februari j.l.). In Deventer is recent toch nog het schilderij "De vroedschap van Deventer" tentoongesteld.

Misschien worden in de tweede helft van dit jaar alsnog congressen, exposities, lezingen, excursies, enz. georganiseerd. Het feit van Gerards kroonjaar lijkt een goede gelegenheid in elk geval dit jaar de blamage van het plastic ANWB-bord op een deur ongedaan te maken door het plaatsen van een gedenksteen.

4. Vergeeten van grote Zwollenaren helaas geen incident

Helaas is het gebrek aan aandacht voor Gerard ter Borch niet de enige omissie in de beleving van de eigen stedelijke cultuur. Dezelfde stilte als rond Ter Borch heerst rond de sterfdag van Joan Cele (overleden in mei 1417), deze maand dus precies 600 jaar geleden. De eigen locale cultuurgeschiedenis lijkt in Zwolle totaal uit beeld geraakt. Dat is te betreuren juist in een tijd waarin oude structuren in de samenleving wegvallen en velen op zoek zijn naar bakens in het leven en in de tijd.

Eind 14e eeuw was magister Cele beroemd als rector van de Zwolse latijnse school. Hij beëindigde de gewoonte tot dan toe om kinderen van de kleuterleeftijd t/m de leeftijd van jong-volwassenen in één groep les te geven: hij voerde het 8-klassensysteem in. Het Zwolse "Gymnasium Celeanum" stamt in rechte lijn af van de school van Cele.

In mei 1417 overleed de hoogbejaarde rector. Hij woonde de laatste jaren van zijn leven in de oude pastorie aan de Papenstraat, naast het naar hem genoemde poortje. Cele werd bij zijn vrienden van de Moderne Devotie in het klooster Windesheim begraven.

Exact 6 eeuwen later wordt in "onderwijsstad Zwolle" ook aan deze belangrijke Zwollenaar op geen enkele wijze middels lezingen, congressen, concerten, artikelen, exposities, boekwerken, enz. ook maar enige aandacht geschonken.

5. Opzienbarende vondst: 17^e eeuwse gevelsteen met familiewapen Ter Borch !!

Bij de research voor het voorliggend schrijven is een unieke vondst gedaan. Het blijkt n.l. helemaal niet nodig een nieuwe gevelsteen te laten maken voor het Ter Borchhuis. In het depot van het Stedelijk Museum aan de Melkmarkt is onder inventaris-nummer 3727 een 17^e eeuwse gevelsteen aanwezig met daarop in diep-reliëf het familiewapen met helmteken van de familie Ter Borch! Hoe dat kan?

De goeude familie Ter Borch bezat in de 17^e eeuw in Dieze aan de Langenholterweg een buitenhuis, de Ramhorst geheten. In dit pand is in die tijd een gevelsteen met het familiewapen aangebracht. Het huis werd in later tijd omgebouwd tot boerderij en bij de sloop van deze boerderij in 1960 (voor de bouw van Dieze-Oost) kwam de wapenstein (50 x 48 x 6 cm) te voorschijn. De steen is toen geschonken aan het museum aan de Melkmarkt. Het bestuur van het (nu stedelijk) museum heeft er dan ook de vrije beschikking over.

Bij het museum wordt in principe positief gereageerd op de gedachte deze gevelsteen met familie-wapen (na 57 jaar opslag in depot) permanent in de gevel van het familiehuis in het stadsbeeld van de Sassenstraat zichtbaar te maken.

Eén en ander past ook nog eens naadloos in de activiteiten van de winkeliers in die straat om de belevingswaarde van de Sassenstraat verder op te vijzelen.

Stadsgids Bert Dijkink heeft een foto-montage gemaakt van de antieke steen in de gevel van het Ter Borchhuis (zie pagina 7 van deze brief). Daarbij is pal onder de antieke wapenstein een kleine steen met de personalia van Gerard ter Borch aangebracht.

Mevrouw Ryan Hoekman, eigenaresse van het Ter Borchhuis, is zeer enthousiast over het voorstel en heeft alle medewerking bij plaatsing toegezegd.

6. Geschiedenis als bindend element is de samenleving; ook commercieel succesvol

Wie de recente festiviteiten en grote exposities in Haarlem (Frans Halsjaar) en in Den Bosch (Jeroen Boschjaar) gevolgd heeft weet wat dergelijke evenementen voor een stad betekenen. Ze zijn te vergelijken met het bezoek van het koningspaar aan Zwolle, het behalen van een kampioensschaal of beker door PEC-Zwolle, enz. Dergelijke evenementen versterken het gevoel van saamhorigheid in een stad of dorp.

Op alle terreinen van het sociaal en maatschappelijk leven wordt tussen steden “geconcentreerd”: aanbod van industrie, winkels, horeca en woningen, de aanwezigheid van groenvoorzieningen en sportaccomodaties, kwaliteit en aanbod van onderwijs en gezondheidszorg, enz.

Genegeerd wordt daarbij nu in Zwolle het grootse verleden van de oude stad, terwijl hierin een enorme potentie ligt voor economie/toerisme en voor vergroting van het gevoel van stedelijke verbondenheid.

In de laatste decennia van de vorige eeuw zijn grote Zwollenaren als Thomas a Kempis, Potgieter, Thorbecke, Rhijnvis Feith en Joan Derk van der Capellen wél uitgebreid herdacht en is daardoor de kennis van de eigen stadsgeschiedenis toegenomen en de bekendheid van de stad Zwolle vergroot. Het beeld voor veel westerlingen van “een slapend stadje achter de grote zandbak die Veluwe heet” is mede door exposities en herdenkingen bijgesteld. Zwolle was al een bloeiende Hanzestad toen Amsterdam nog een vissersdorp was!

7. Memorie-lijst Overijssel; databank voor stedelijke cultuur

Analyse van de mogelijke oorzaken van het uit beeld geraken van de eigen locale stadsgeschiedenis leert dat waarschijnlijk schaalvergroting en personele mutaties daaraan (mede) debet zijn. De vroegere gemeentelijke archiefdienst van Zwolle (tot 1970 zelfs nog in het stadhuis) is opgegaan in het Historisch Centrum Overijssel en de functie van gemeente-archivaris is onderdeel geworden van de taken van de directeur-manager van een op grotere afstand staande dienst.

Ook recente mutaties in de dagelijkse leiding van de verschillende instituten (directeur HCO, directeur Stedelijk Museum Zwolle, directeur Museum "De Waag" Deventer) lijken te hebben bijgedragen tot vervaging van communicatie-lijnen en tot leemtes in de informatie-uitwisseling.

Getracht moet worden nieuwe kansen voor beleving van de eigen cultuur en voor stedelijke promotie tijdig te signaleren. Een middel daartoe dat anno 2017 zeer grote positieve maatschappelijke en culturele impact kan hebben lijkt een digitale "**Memorielijst Overijssel**", niet te verwarren met de onderscheiden canons van de gemeenten en van de provincie. Al eerder is aangedrongen op de inrichting van een dergelijke memorielijst of tijdtabel. Het is een **pro actief instrument** voor structurele gezamenlijke signalering en beleving van historische culturele en maatschappelijke "jubilea".

Door tijdige signalering van jubileumdata kan nader historisch onderzoek gedaan worden, kunnen tijdig boeken, (HBO)scripties en artikelen geschreven worden, muziekstukken gecomponeerd, films gemaakt, congressen en lezingen voorbereid, burgers voorgelicht, grote exposities voorbereid en gefinancierd, enz. (Zie voor verdere uiteenzetting van aard en doel van het fenomeen "memorielijst" bijlage 5).

8. **Overleg/afstemming activiteiten 2^e helft 2017**

Hier en daar valt in dit kroonjaar inmiddels alsnog enige belangstelling te bespeuren om dit jaar alsnog (zonder giga-grote expositie) stil te staan bij de persoon van Gerard ter Borch. De Fundatie zal mogelijk nog enkele schilderstukken exposeren (zie artikel "de Stentor" bijlage 4). Ook valt hier en daar het woord "lezing". Het zou natuurlijk ideaal zijn wanneer overheden, historische verenigingen en musea tot een gezamenlijk programma zouden kunnen komen rond de onthulling van de gedenksteen in het Ter Borchhuis, bijvoorbeeld rond Gerards sterfdag op 8 december a.s.

De compacte binnenstad van Zwolle maakt dan bijvoorbeeld een rondje Ter Borch mogelijk: opening in schouwburgzaal Odeon (algemene inleiding met digitale beelden door deskundige), oversteek naar de Fundatie (bezoeking schilderijen), wandeling naar de Grote Kerk (orgelmuziek uit de 17^e eeuw en bezoeking van de grafsteen), wandeling naar Stedelijk Museum (bezoeking schilderijen, repro-stadsgezichten Zwolle van de hand van Gerard en zus Gesina en van originele historische documenten uit het HCO), wandeling naar het Ter Borchhuis aan de Sassenstraat (onthulling gedenksteen) en afsluitend aan de overzijde in het stadhuis napraten met hapje/ drankje.

9. **Te verrichten handelingen voor plaatsing van de steen**

Organisatorisch: bezien bouwkundige gesteldheid muurwerk door bouwkundige, aanvragen omgevingsvergunning, akkoord Rijksdienst Cultureel Erfgoed, formele overdracht wapenstein door Stedelijk Museum, toevoeging passage over de wapenstein aan de rijksmonument-beschrijving.

Gevelstenen: schoonmaken/opnieuw polychromeren van de wapenstein; werktekening - vervaardiging - polychromeren van "ondersteen" met personalia.

Plaatsing: steiger of hoogwerker gedurende 2 dagen; inzagen en weggappen (6 cm diep) muurwerk; in metselen beide stenen; bijwerken pleister- en schilderwerk.

Kosten: een exacte raming van de plaatsingskosten te maken door een terzake deskundige. Bezien of deze kosten door de betrokken overheden (gezamenlijk?) gedragen kunnen worden.

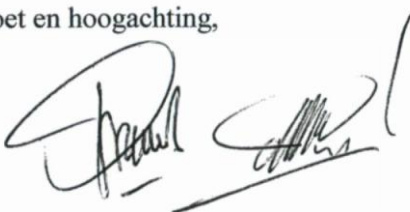
10. Samenvatting

Mede namens enige andere betrokken burgers vragen ondergetekenden het gemeentebestuur van Zwolle en/of het provinciaal bestuur van Overijssel:

- * het mogelijk te maken dat aan de nagedachtenis van een groot 17^e eeuws kunstenaar uit de provincie Overijssel recht wordt gedaan door het aanbrengen van een tweetal gedenksteden in zijn geboortehuis zoals hiervoor beschreven en in een foto-montage afgebeeld;
- * zo mogelijk ook in de Papenstraatgevel van het Celehuisje een memorie-plaquette aan te brengen waarop in enkele zinnen de betekenis van deze grote onderwijshervormer staat vermeld;
- * studie te verrichten naar de mogelijkheid van realisering van een digitale "memorielijst Overijssel". Te gebruiken door alle maatschappelijke organisaties (overheden, bedrijven, verenigingen, scholen, enz.) die deel uitmaken van de "provinciale cultuur" (in de meest ruime betekenis van dit begrip) met het doel die cultuur en de geschiedenis ervan te beleven, te bewaren en aan volgende generaties door te geven;
- * de in de aanhef genoemde historische verenigingen en musea wordt gevraagd zo mogelijk in het bovenstaande adhesie te betuigen aan de besturen van de stad Zwolle en van de provincie Overijssel.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

Bert Dijkink
Gert Oostingh

Postadres: Walstraat 15, 8011 NR Zwolle

Bijlagen:

Bijlage 1: Belangrijke data in het leven van Gerard ter Borch (1 blz.)

Bijlage 2: Afbeelding schilderij "De beëdiging van de Vrede van Münster" (15 mei 1648) (1 blz.)

Bijlage 3: Informatieblad Mon.zorg Zwolle (nov. 1987): restauratie Sassenstraat 21 (6 blz.)

Bijlage 4: Artikel "de Stentor" d.d. 11 februari 2017 door Harry Hekkert (4 blz.)

Bijlage 5: Memorielijst Overijssel; digitaal fenomeen (1 blz.)

LEVENSLLOOP VAN GERARD TER BORCH

BIJLAGE 1

(blz. 1 van 1 blz.)

1617 Gerard Ter Borch wordt geboren te Zwolle, alwaar hij tot 1632 zijn jeugd doorbrengt.

1621 Anna Bufkens, Ter Borchs moeder, sterft. Zijn vader hertrouwt met Geesken van Voerst.

1625 Vroegst gedateerde tekening

1628 Geesken van Voerst, zijn stiefmoeder, sterft. Zijn vader hertrouwt met Wiesken Matthys.

1632 Verblijf in Amsterdam.

1633 Terug in Zwolle. In voorjaar of zomer naar Haarlem, in de leer bij Pieter Molijn. Winter 1633-'34 in Zwolle.

1635 Tot de zomer in Haarlem, vroegst gesigioneerde schilderij
Vertrek naar Engeland. In Londen werkzaam bij Robert van Voerst, zijn oom.

1636 Terug in Zwolle.

1637 Vermoedelijk vertrek naar Italië. Waarschijnlijk verblijf in Rome en Napels.

1639 Vertrek naar, en kort verblijf in, Spanje. Onder andere verblijf in Madrid.

1640 Na verblijf in Antwerpen, en mogelijk in Frankrijk, terug in de Nederlanden. Werkzaam te Haarlem en/of Amsterdam tot 1645.

1645 Vertrek naar Münster. Aldaar werkzaam, afgezien van een waarschijnlijk korte onderbreking in 1647, tot 1648.

1648 Op 15 mei aanwezig bij het sluiten van de Vrede van Münster. In het najaar vertrek uit Münster. Kort verblijf in Antwerpen. Tot 1654 afwisselend werkzaam in Amsterdam, Zwolle, Den Haag (1649) en mogelijk Kampen.

1654 Huwt Geertruyt Matthys. Vestigt zich blijvend te Deventer.

1655 Verwerft het 'klein burgerrecht' van Deventer. In de daarop volgende periode tot 1658-'59 is Caspar Netscher als leerling bij hem werkzaam.

1662 Gerard Ter Borch de Oude, zijn vader, sterft.

1666 Wordt tot 'gemeensman' van Deventer benoemd.

1668 Verwerft het 'groot burgerrecht' van Deventer.

1670 Voert portretopdrachten uit in Amsterdam.

1672 *of eerder* Geertruyt Matthys, zijn vrouw, sterft.

1674 Werkzaam in Amsterdam. In volgende jaren onder andere korte perioden werkzaam in Den Haag en Haarlem.

1681 Sterft op 8 december te Deventer.

Gerard ter Borch

↑
Willem van Ripperda, gezant van Overijssel

(blz. 1 van 1 blz.)

BILAGE 2

40. De beëdiging van het vredesverdrag tussen Spanje en de Republiek

te Munster op 15 mei 1648, schilderij van Gerard ter Borch.

november 1987

Menno van Coehoorn-
singel 16
Postbus 538
8000 AM Zwolle

Een goed voorbeeld van restauratie en hergebruik: Sassenstraat 21

Sassenstraat 21: een gemeentelijk monument – In 2017 rijksmonument

Geen ander bouwtype is zo sterk aan verandering onderhevig als de winkelpui. Winkeliers tonen hun koopwaar graag zo gunstig mogelijk in de etalage en de winkelpui heeft als voornaamste taak het trekken van de aandacht van de voorbijganger, de mogelijke klant. In feite heeft de pui dezelfde functie als bijvoorbeeld een uithangbord. Een winkelpui moet dus vooral mooi zijn, maar het begrip schoonheid is in veler ogen zeer modegevoelig. Vandaar dat bij veel winkelpanden regelmatig de begane grondgevel werd verbouwd of vervangen door een van een modernere vormgeving. Het onvermijdelijk gevolg is geweest dat er nog slechts weinig negentiende-eeuwse winkelpuien in originele staat bewaard zijn gebleven.

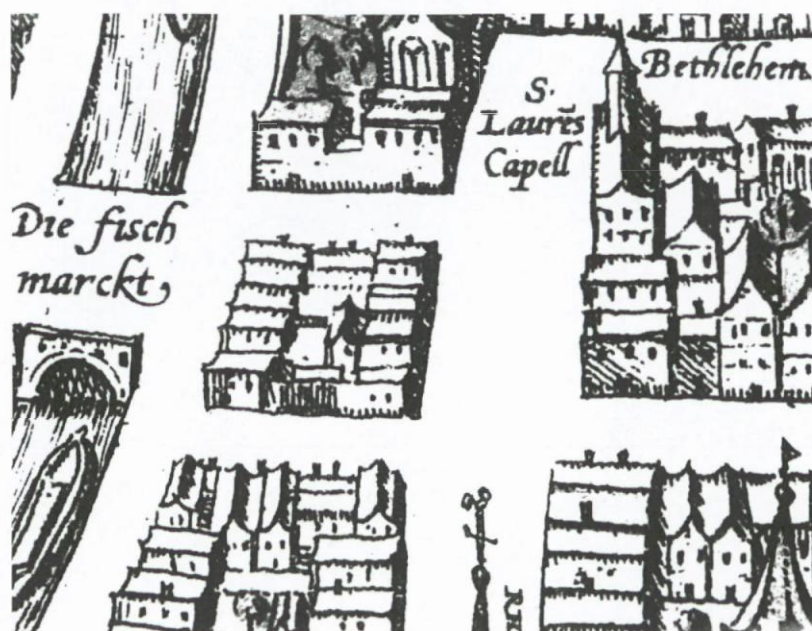
Het pand Sassenstraat 21 vormt echter een uitzondering. De Sassenstraat is een van de oudste straten van Zwolle en ook dit pand is in de kern veel ouder dan de gevel doet vermoeden. Het komt al voor op de zeventiende-eeuwse kaart van Blaeu, maar in het muurwerk zijn zelfs middeleeuwse delen te vinden. De winkelpui en overigens ook de rest van de voorgevel, stamt echter uit ongeveer 1875 à 1880. Zeer bijzonder is dat in dit geval ook het bijbehorende winkelinterieur bewaard is gebleven. De gevel is opgetrokken in eclectische bouwstijl, waarin zich zowel renaissance-elementen als elementen ontleend aan de Franse Lodewijkstijlen bevinden. Tot de eerste categorie behoren onder andere de ranke zuiltjes, de kroonlijsten en het driehoekig fronton boven de etalage. De cartouche-motieven boven de verdiepingsvensters vinden hun herkomst in de Franse baroktijd. Opmerkelijk is tenslotte dat de ornamenten, zowel binnen als buiten, vrijwel geheel zijn uitgevoerd in hout en niet in stucwerk of gietijzer. De slanke zuiltjes lijken overigens wel gebaseerd op gietijzeren voorbeelden, die in deze periode volop werden geleverd door de Zwolse firma Wispelweij. Wie de ontwerper

Een fotogrammetrische
tekening van de voorgevel.

De monumentale gevel na de restauratie.

Een détail van de kaart van J. Blaeu, Sassenstraat 21 en omgeving.

BIJLAGE 3

(blz. 2 van 6 blz.)

was van deze fraaie gevel, is niet bekend, maar een toeschrijving aan de bekende Zwolse architect S.J.H. Trooster lijkt niet onaannemelijk.

Gezien het unieke karakter van dit pand zal het geen verbazing wekken dat het een van de eerste objecten was op de lijst van gemeentelijke monumenten binnen de gemeente Zwolle.

Het woonhuis van de schildersfamilie Terborch

Gedurende de gehele zeventiende eeuw werd dit pand bewoond door leden van de familie Terborch. Als sinds de zestiende eeuw maakten zij deel uit van de stadsregering van Zwolle. Haar grote bekendheid dankt de familie echter aan het feit dat verscheidene naamdragers beroemde schilders zijn geworden. Licentmeester Herman Terborch kocht het huis in 1603 van de familie Gaesdey. Tot 1690 bleef het pand vervolgens in handen van zijn rechtstreekse nazaten Terborch, waarna het tot 1737 vererfde in vrouwelijke lijn.

In deze periode werd hier dus Gerard Terborch (1617-1681) geboren. Reeds zijn vader beoefende de schilderkunst. Van hem heeft Gerard dan ook zijn eerste lessen gehad, waarna hij zich elders ontwikkelde tot één van Nederland's beroemdste schilders uit de Gouden Eeuw. Binnen zijn omvangrijke oeuvre is de Ondertekening van de Vrede van Münster (1648) wel het bekendst. Hoewel hij later in Deventer woonde, werd hij toch op eigen verzoek in het familiegraf te Zwolle begraven. Een grafsteen in de noordmuur van de Grote Kerk herinnert daar nog aan.

Ook Gerard's broers Mozes en Herman waren verdienstelijke schilders. Zeer begaafd was zijn zuster Gesina Terborch, van wie gelukkig veel werk bewaard is gebleven. Net als het werk van haar broers geeft ons dat een mooi beeld van het dagelijks leven in het Zwolle van de zeventiende eeuw. De werken van de familie Terborch bevinden zich in musea verspreid over de hele wereld. Het meeste is te vinden in het Haagse Mauritshuis en het Amsterdamse Rijksmuseum, maar gelukkig is er ook nog het een en ander in Zwolle aanwezig. Gesina liet namelijk bij testament een schetsboek na aan de kinderen van haar zuster. Door overerving is dit tot 1886 steeds in de familie gebleven, het laatste bij L. Zebinden.

Frappant is dat het huis later ook nog tientallen jaren door schilders bewoond is geweest. Eerst door Peter Voskuil, die het als meester-schilder van 1784 tot 1803 in eigendom had, daarna door de schilder Gerrit Elsinga. Beiden waren echter ook glazenmaker en dus eigenlijk meer ambachtelijk schilder. In de negentiende eeuw werd het pand achtereenvolgens bewoond door een rentenier, een apotheker en

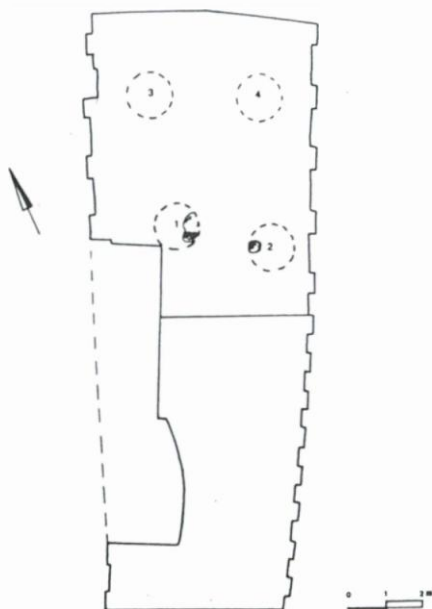
Een van de putringen tijdens archeologisch onderzoek.

een notaris, tot er in 1878 een kledingzaak werd gevestigd.

Het archeologisch onderzoek

Tijdens de grondwerkzaamheden in het pand, waar de keldervloer van het voorhuis was verdiept, werden scherven van middeleeuws aardewerk gevonden. Aangezien in de geëgaliseerde zandondergrond niet mocht worden gegraven in verband met een aan te brengen betonvloer, werd in overleg en in samenwerking met stadsarcheoloog H. Clevis, besloten een archeologisch onderzoek te doen in het achterhuis. Dit geschiedde tijdens het inbrengen van vier putringen, op 23, 24 en 25 maart 1987.

Het onderzoek, uitgevoerd door de heren R. van Beek en H. Wubbolts en diverse andere leden van de A.W.N., was er op gericht om de grond die steeds met emmers uit de putringen omhoog werd gebracht op de aanwezigheid van archeologica te controleren, op het moment dat de grond in gereedstaande kruiwagens werd gedeponeerd. Daarbij werd in het geval van vondsten steeds aantekening gehouden van de diepte ten opzichte van het straatniveau en de betreffende putring. Zonodig werd de emmer rechtstreeks in een vuilniszak gedeponeerd, voor een nauwkeuriger onderzoek op een later tijdstip.

De opgraving met de locaties van de putringen.

Duidelijk kon worden geconstateerd dat naarmate dieper werd gegraven, het scherfmateriaal ouder werd. Zo kwamen op een diepte van meer dan drie meter beneden het niveau van de Sassenstraat vroeg-middeleeuwse scherven uit de Karolingsche tijd tevoorschijn. Het betrof inheems kogelpot-aardewerk en import-aardewerk met radstempelindrukken uit Badorf. In de putringen 1 en 2 werden op dezelfde diepte ook paalkuilen van een boerderij gevonden, net als bij de opgraving in de kelders van de schepenzaal van het stadhuis, in 1974. Ze zijn, net als de overige vondsten, vastgelegd door fotograaf van de gemeente Zwolle, de heer J. de Koning. De vierde en laatste putring liep dwars door een oude beerput. Daaruit kon door enkele medewerkers van de aannemer een complete grape en een fraai gedraaide kom worden geborgen. De laatste wordt op dit ogenblik bij de Rijksdienst Oud-

heidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort geconserveerd.

BIJLAGE 3

(blz. 4 van 6 blz.)

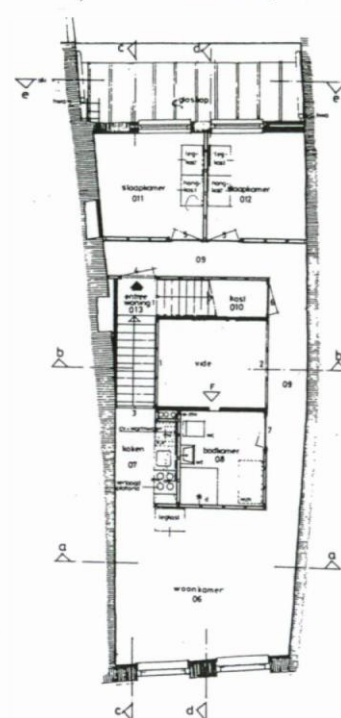
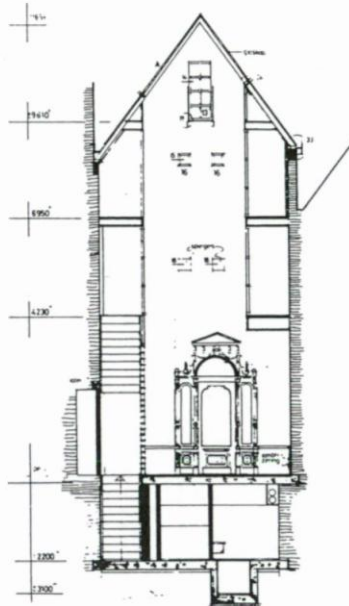
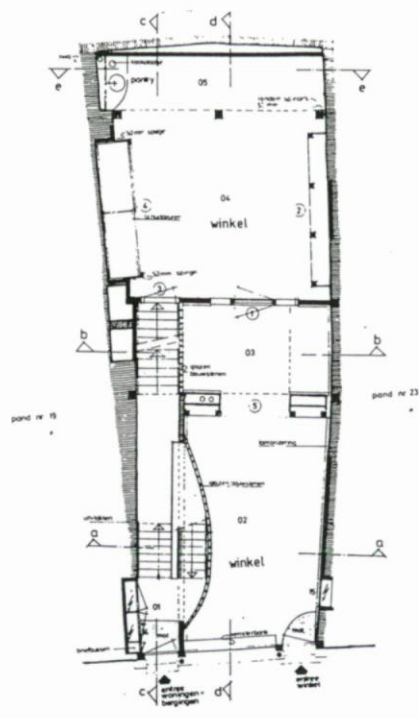
De restauratie en verbouw van het pand

In maart 1985 gaf de heer Kroon aan architectenburo Roebbers-Klein Douwel-Van den Belt opdracht tot het restaureren en verbouwen van het pand Sassenstraat, gelegen naast zijn kapperszaak. Architect G. van den Belt trof een sterk in verval geraakt en tot pakhuis gedegradeerd eclectisch huis aan, met een fraaie monumentale voorgevel en originele kastwanden en deurpartijen. Na een haalbaarheidsstudie werd gekozen voor een winkelfunctie, met op de verdiepingen twee wooneenheden. Het laatste vooral met het oog op de leefbaarheid van de stad in de avonduren, die met het verder verdwijnen van de woonfunctie uit de binnenstad in gevaar zou kunnen komen.

*Enkele van de
archeologische vondsten.*

BIJLAGE 3 (blz. 5 van 6 blz.)

Uitgangspunt bij de restauratie was het zichtbaar maken van de oorspronkelijk indeling in voor- en achterhuis, middels een beglaasde binnenplaats waarbij het voor- en achterhuis zijn verbonden door een luchtbrug. De monumentale kasten en deurpartijen zijn zorgvuldig gedemonteerd, opgeslagen en opnieuw gebruikt om de aswerking en dimensionering van de bouwdelen te versterken. Voor de nieuwe interieuronderdelen werd in overleg

met de huurder gekozen voor roestvrij staal, als bewust contrast met de monumentale delen van het pand. De toegang tot de bergingen in de kelderruimte is door middel van een gebogen wand van glazen bouwstenen zichtbaar gemaakt in de winkelruimte. De woningen zijn rondom de beglaasde binnenplaats gegroepeerd, waardoor ze een natuurlijke belichting krijgen.

Doorsnede en plattegronden van de restauratie en verbouw.

Het vernieuwde winkelinterieur

Mede door subsidie uit het stadsvernieuwingsfonds en een bijdrage van de gemeente Zwolle voor het restaureren van de monumentale delen, is het mogelijk geworden dit uitzonderlijke pand voor Zwolle te behouden en een nieuwe functie te geven.

BIJLAGE 3

(blz. 6 van 6 blz.)

Inheems kogelpot-aardewerk uit de middeleeuwen.

Colofon

uitgave	: gemeente Zwolle, Openbare Werken
afd. Bouwkunde/Monumentenzorg
druk	: Waanders b.v., Zwolle
fotografie	: gem. fotodienst Zwolle
fotogrammetrie	: De Waal Archifoto b.v., Hatterm
architect	: G. van den Belt, Zwolle
uitvoering	: Bouwbedrijf Heldoorn b.v., Zwolle
tekst	: afd. Bouwkunde/Monumentenzorg
(bouwgeschiedenis);
R. van Beek & H. Clevis (archeologisch onderzoek);
Gemeentelijke Archief Dienst (bewonersgeschiedenis);
G. van den Belt (restauratie en verbouw)
Bij de vormgeving is gebruik gemaakt van het inform.blad Librije
eindredactie	: afd. Bouwkunde/
& lay-out	: Monumentenzorg - R. van Venetië

zaterdag 11 februari 2017

Ter Borch, vergeten in Deventer en Zwolle

Topwerk De Magistraat hangt in een gangetje in het Deventer stadhuis. FOTO RONALD HISSINK

Gerard ter Borch (1617-1681) is overal ter wereld een gevierd schilder. Behalve in Zwolle, zijn geboortestad. En in Deventer, waar hij zijn belangrijkste werken schilderde. Daar is '400 jaar Ter Borch' nauwelijks reden voor verering. „Een totaal gebrek aan cultuurhistorisch besef.”

Zelfportret Gerard ter Borch, rond 1668.

(blz. 3 van 4 blz.)

Harry Hekkert

Een van de bekendste schilderijen van Gerard ter Borch op Nederlandse bodem hangt in een doorgang naar Deventer ambtenarenkantoren. Beveiliger Frits gaat voor. De trap op. Langs het gemeenterestaurant waar de geur van groentesoep en frituur de zintuigen prikkelt, deur door, nog een gang en weer een deur. „En we zijn er al”, zegt Frits. „Rechts de raadszaal, links hangt dat schilderij. Kijk maar.”

In het vernieuwde stadhuis van Deventer hangt *De Magistraat*, het stadsbestuur uit 1667. Het is een van de vier Ter Borchs in Deventer eigendom. Het huidige gemeentebestuur kiest ervoor het bekendste schilderij maar sporadisch met het publiek te delen. Passerende ambtenaren hebben wel dagelijks zicht op het doek. Beveiliger Frits heeft meer te doen en gaat alleen ‘op verzoek’ mee. En beveiliging is nodig, zo bleek toen in 2012 de huismeester van het Deventer stadhuis een wit stipje op het doek ontdekte. Een scholier had tijdens een rondleiding kauwgom op het doek geplakt. Om hoge beveiligingskosten te voorkomen, laat de gemeente Deventer het doek nu op een veilige plaats hangen.

Hoort een topdoek van Gerard ter Borch wel in een Deventer ambtenarengang? Dat is beter dan in depot, zeggen cynici. De andere drie werken van Ter Borch in Deventer zijn immers ook niet permanent te zien. „Erg jammer, vooral dat ze *De Magistraat* zo verborgen aan de muur laten hangen”, zegt Charel van Dijk. De Deventer kunstliefhebber is zo gefascineerd door Ter Borch, dat hij sporen van de schilder in Deventer beschreef in een boekje. Hij leidt ook zelf toeristen rond door de stad. „Maar dan kom ik dus het stadhuis niet in. Ja, natuurlijk vragen toeristen of ze ook een schilderij echt kunnen zien.”

Van Dijk moet het op zijn rondleidingen doen met sporen van de schilder in de stad. Dan neemt-ie wel een loop en zijn fantasie mee. Zo loopt hij door de Lange Bisschopstraat, langs het pand met nummer 72/74. Op die plek zou volgens Van Dijk het huis hebben gestaan waar Ter Borch van 1654 tot 1681 woonde. In die periode, volgens kenners zijn beste, schilderde hij 185 werken. Er is bij het pand geen verwijzing naar de beroemde eerdere bewoner te vinden. Hunkemöller verkoopt er nu bh's en damesslips. De verkoopsters hebben nog nooit van Ter Borch gehoord.

Plakletters

In Zwolle is zijn vroegere geboortehuis wel aangegeven. Er wordt damesmode verkocht vanuit Sassenstraat 21. Op de gevel staat dat Ter Borch er woonde. „Goh, wat eren we Ter Borch hier”, zegt stadsgids Bert Dijkink spottend. „Plakletters op de ramen: ‘hier woonde Ter Borch’... Hoe komen ze er op.”

In Zwolle zijn nog meer sporen van haar beroemde zoon. In de Grote Kerk staat de grafsteen tegen de muur, zijn graf is in de negentiende eeuw geruimd. „Toen dat gebeurde, hadden ze wel het besef om de steen niet kapot te slaan”, zegt de stadsgids. „Misschien is dat al heel wat. In de kerk van Haarlem zag ik dat ze bij de grafsteen van Frans Hals permanent een kaarsje branden. Mensen komen op het licht af.

Ik heb voorgesteld dat hier in Zwolle ook bij de steen van Ter Borch te doen. Niemand wilde het, ze zien alleen problemen, terwijl het toeristisch hartstikke interessant kan zijn.”

TER BORCH IN DEVENTER

TER BORCH IN ZWOLLE

De journalist is hier abuis: het rijksmonument kreeg rond 1880 alleen een nieuwe voorgevel!

Boven: Het is speuren naar sporen van meester-schilder Gerard Ter Borch in Deventer en Zwolle.

De naam Gerard ter Borch is nog altijd goud waard, zegt Deventenaar Daaf Ledeboer. Hij is mede-oprichter van de particuliere Ter Borch Stichting, die het grote publiek wil laten kennismaken met kunstschaten. „Met de naam van Ter Borch weten ze in het buitenland meteen waar het over gaat.”

De Ter Borch Stichting houdt komende zomer een grote Roofkunsttentoonstelling in Deventer, met enkele doeken van Ter Borch. Ledeboer: „Dat zijn bruiklenen. Tot voor kort wist de leiding van de Deventer musea totaal niet hoe je dat moest doen, een bruikleen regelen. Dat kost jaren voorbereiding. Maar bijvoorbeeld de tentoonstelling over Jeroen Bosch in Den Bosch laat zien wat zoiets kan teweegbrengen. Maar laten we eerlijk zijn; in Deventer en Zwolle is 400 jaar Ter Borch ge-

woon vergeten.” Dat denkt de Zwolse stadsgids Dijkink ook. „Ter Borch was na Rembrandt, Vermeer en Hals de grootste Nederlandse schilder. Wereldberoemd. Zelfs de Engelse koningin heeft een Ter Borch op Buckingham Palace hangen. En wij hebben in Zwolle en Deventer niet eens een goede herdenking van zijn 400ste geboortedag. Dit is een totaal gebrek aan cultuurhistorisch besef.”

Nalatenschap

De grootste nalatenschap van de zeventiende-eeuwse schilder is in bezit van het Rijksmuseum. In Amsterdam zijn ze Ter Borch niet vergeten, zegt Pieter Roelofs conservator zeventiende-eeuwse kunst van het Rijks. Maar: een grote tentoonstelling gaat er ook daar niet komen. Roelofs: „We hebben 193 werken van Ter Borch, waarvan zestien schilderijen. We hebben verschillende van zijn werken in onze vaste opstelling.”

Het Rijks hield in 2005 de laatste grote Ter Borch-expositie, *Schitterend Satijn*. Dat was in navolging van de grote Ter Borch-tentoonstelling in Washington en Detroit, waar vele tienduizenden Amerikanen zich ver-

gaapten aan Ter Borchs mooiste werken. Ook *De Magistraat* van Deventer ging toen in een speciale houten kist de oceaan over. De werken kwamen van tientallen musea van over de wereld. Dankzij Ter Borch hangen er van Melbourne tot Londen en van Kansas City tot Sint Petersburg in musea portretten van zeventiende-eeuwse Deventenaren.

Ter Borch maakte de portretten vaak in opdracht van de goeude burgerij. Begin twintigste eeuw hadden diverse Deventer families de doeken nog in bezit. Daarna werden ze te gelde gemaakt en via kunstveilingen in Amsterdam of Londen aan de man gebracht. Zijn naam was toen al zó groot, dat musea overal ter wereld een portret van Ter Borch in de collectie wilden hebben. In 1911 deed de oude Deventer familie Van Doorninck nog een reeks Ter Borchs van de hand.

En in 2009 doken er opeens acht schilderijen van Ter Borch en enkele leerlingen op bij veilinghuis Christie's. Ze hadden in Huis Spijkerbosch in Olst gehangen en verbeelden het Arnhemse rentmeestergezin Craeyvanger. Bij graaf en graven Van Limburg Stirum hingen de doeken gewoon aan een spijkertje in de slaapkamer. Door vliegenpoep en sigarenrook waren de doeken wat vuil, maar een Londense handelaar tikte grif 868.000 euro af.

Bruikleen

Museum De Fundatie heeft de Craeyvangers al een tijdje in bruikleen. Ze hangen alleen niet op zaal. „Maar dat gaat dit jaar nog wel gebeuren”, zegt Ralph Keuning, directeur van De Fundatie. „We hebben ze eerder al wel laten zien.”

In het Stedelijk Museum van Zwolle hangt één Ter

Onze expositie over Ter Borch is toevallig. Een tentoonstelling over voetbal ging niet door

– Garrelt Verhoeven, museumdirecteur

Borch: *Kaartspelende Soldaten*. Wat de plannen verder zijn voor zijn herdenkingsjaar is niet duidelijk. In Deventer komt in de zomer een tijdelijk expositie rond *De Magistraat*. Dan is het schilderij enkele maanden wel voor het publiek te zien. Het is een toevallige tentoonstelling, geeft museumdirecteur Garrelt Verhoeven toe. „Een tentoonstelling over voetbal ging niet door.”

Verhoeven is pas sinds vorig jaar museumdirecteur in Deventer. „Natuurlijk hadden we wat met Ter Borch moeten doen, maar het kost jaren voorbereiding om bruiklenen te krijgen en iets goeds te laten zien. Ter Borch is absoluut van grote culturele waarde.”

Overspannen

Ter Borch is ook belangrijk in de cultuurhistorie van Zwolle, zegt Keuning van de Fundatie. Maar hij wil ook niet te overspannen doen over '400 jaar Ter Borch'. „Het is een kroonjaar, maar Ter Borch is zo groot dat je elk jaar een grote tentoonstelling over hem kunt houden.”

En waarom is dat dan nog niet gebeurd? Keuning: „Een grote tentoonstelling met tientallen bruiklenen van grote musea uit Europa kost jaren voorbereiding en ook een flinke som geld aan verzekeringen en dergelijke. Maar het gaat er zeker nog eens van komen.”

Keuning zegt zich niet blind te staren op de tienduizenden bezoekers die een grote Ter Borch-expositie zou opleveren. „Kom op zeg, we zitten niet in een woestijn hier, wachtend op een regenbui. We trekken nu ook 285.000 bezoekers per jaar.”

Voor de Zwolse stadsgids Bert Dijkink is het wel duidelijk. „Zwolle en Deventer willen toch veel meer toeristen trekken? Nou dan. Dit is zo'n gemiste kans.”

MEMORIELIJST OVERIJSSSEL

tijdtabel voor beleving van cultuurgeschiedenis

- Digitale tijdtabel voor Overijssel: geografisch onderverdeeld in provincie, gemeenten (steden, dorpen, buurtschappen), waterschappen;
- Bereikbaar: via de site van het HCO, 24 uur per dag, door wie en waar ook ter wereld.
Belangrijk omdat t.g.v. bezuinigingen het aantal fysieke openingsuren van het HCO flink is ingekort. Ook de afstand Twente-Zwolle wordt erdoor tot nul gereduceerd.
- Per geografisch gebied onderverdeeld in maatschappelijke onderwerpen als staatkundige verandering, sociale zorg, onderwijs, sport, infra-structuur, kunst, nutsvoorzieningen, oorlog/vrede, godsdienst, bekende personen, grote bedrijven, enz.;
- Kolommen-indeling: 1e kolom: feit/gebeurtenis + jaartal; volgkolommen: 25-jarig, 50-jarig, enz. jubileum;
- Doorklikmogelijkheid naar bronnen en literatuuropgave;
- Eénmalige financiering opbouw: opstellen programma van eisen, ontwerpen digitaal systeem en tijdelijke boventallige personele inzet t.b.v. de opbouw. Hulp van lokale historische verenigingen en gekwalificeerde vrijwilligers (bijv. oud-leraren). Gestart zou kunnen worden met de inbreng van één gemeente;
- Permanente financiering: inbreng mutaties, actueel houden van de software;
- De pro-actieve aanpak voorkomt veel “à la minute”-zoekwerk. Het grootste belang van het systeem is gelegen in de tijdige signalering, de snelle informatie-aanlevering, de provinciebrede opbouw en de cultuurbrede diepgang.

Enkele cultuurbrede voorbeelden van software ter illustratie: de geitenfokvereniging in Lemelerveld, Ida Gerhardt, het harmonie-orkest in Giethoorn, de RK parochie St.Jozef te Saasveld, basisschool De Troubadour in Enschede, Thomas Ainsworth in Goor, voetbalclub Rood-Wit in Wijhe, vrouwenkoor PKN-Pauluskerk in IJsselmuiden, de spoorbrug over de IJssel bij Zwolle, stadsrechtverlening van Hasselt, Johanna van Buren, Scania-vabis in Zwolle, het Stedelijk Museum in Kampen, oprichting gemeente Steenwijkerland, de Fundatie in Heino/Wijhe, speeltuinvereniging Assendorp in Zwolle, het eerste Gasthuis in Deventer, enz. enz.

- De memorielijst draagt in potentie een enorme verbreding in zich van de beleving van de eigen geschiedenis en cultuur. Een beleving die zich nu vaak nog beperkt tot slechts enkele maatschappelijke klassen. Ook de geschiedschrijving zelf wordt breder dan die van degenen die nadrukkelijk hun “footprints” konden nalaten (in de vorm van gebouwen en documenten). Voor zover bekend is een provinciale databank als hierboven beschreven in andere provincies nog niet opgebouwd. Overijssel kan hier als provincie dan ook “scoren”.

invullen

Zwolle

Ontvangstbevestiging

Advies & Faciliteiten

Services

Lübeckplein 2

Postbus 10007

8000 GA Zwolle

Telefoon 14038

Telefax (038) 498 20 41

Ondergetekende, in zijn functie van ambtenaar, werkzaam op de afdeling

Services

Heeft in ontvangst genomen op

- ☒ Stadhuis
☐ Stadskantoor
☐ Werkplein de Lure

van

G. Oostingh.

d.d.

30-5-2017

betreffende

Burger Initiatief.

ca.v. Raadsgriffie

ambtenaar afdeling

Services